

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Державний заклад
“ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО”

СНІСАРЕНКО ЯНА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 81'373 + 811.111 + 811.161.2

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА
У СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ**

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Семенюк Олег Анатолійович,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
ректор.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Карпенко Олена Юріївна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри граматики англійської мови;

кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Зимовець Галина Вікторівна,
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні
НАН України,
старший науковий співробітник
відділу загального мовознавства.

Захист відбудеться “21” вересня 2012 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий “20” серпня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Е. В. Ларіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Проблеми вивчення лексичного рівня споріднених і неспоріднених мов викликають особливий інтерес, оскільки в лексиці найбільш яскраво відображена специфіка національних мовних систем. Дослідження спільних та відмінних структурно-семантичних рис дає можливість розкрити своєрідність рідної мови й культури на фоні контактування мов.

Питання мовних контактів є актуальними в теоретичному і прикладному мовознавстві, про що свідчить велика кількість праць в українській та зарубіжній лінгвістиці. Проблеми взаємодії мов завжди знаходилися в центрі уваги Е. Ф. Володарської, В. Г. Гака, Г. В. Зимовець, Г. П. Їжакевич, В. Ю. Розенцвейга, Е. Хаугена. Вагомий внесок у сучасну розробку та становлення комплексного дослідження лексики української, російської, німецької, англійської мов зробили мовознавці В. В. Акуленко, Л. В. Бублейник, Р. О. Будагов, Г. Вежбицька, О. Л. Зеленецький, О. Ю. Карпенко, Т. М. Корольова, І. В. Корунець, О. А. Семенюк, К. К. Швачко, С. О. Швачко та ін. Плідними є наукові розвідки міжмовних контактів на прикладі східнослов'янських мов Т. І. Вендіної, М. П. Кочергана, В. І. Кононенка, В. М. Манакіна, В. М. Русанівського, Г. М. Яворської та ін. Саме у працях зазначених лінгвістів було закладено підґрунтя для подальших досліджень у лінгвістиці з урахуванням когнітивного підходу.

Поняття “суспільно-політична лексика” стало предметом дослідження як вітчизняних (А. А. Бурячок, В. В. Жайворонок, А. В. Капуш, Т. П. Клімушенко, О. О. Мороз, І. В. Холявко), так і зарубіжних (В. І. Акімова, А. С. Белая, М. К. Гарбовський, Л. О. Жданова, С. Г. Капралова, Т. Б. Крючкова, І. Ф. Протченко, Н. Г. Юзефович, D. Cameron, W. Diekmann, H. D. Lasswell, G. Klaus) лінгвістів. При цьому їхня увага переважно концентрується на проблемах становлення та збагачення суспільно-політичної лексики в певний історичний період. Семантичні зміни, що виникають у цій групі лексики, менш досліджені, хоча вивчення закономірностей семантичних модифікацій лексичних одиниць у процесі їхнього функціонування належить до кола актуальних проблем лінгвістики, тому що дає змогу простежити тенденції та способи розвитку семантики слова (P. Chilton). Дослідження такої активної лексичної категорії, як суспільно-політична лексика, сприяє розумінню мовних явищ, зумовлених еволюцією семантики лексичних одиниць у мові (O. Й. Шейгал, D. Green).

Політичні процеси – важливий і помітний аспект життя сучасного суспільства, тому вони становлять інтерес для різних наук. Так, лінгвістичного аналізу потребує проблема відображення таких основних політичних та геополітичних термінів, як “європейська політика”, “європейський простір”, “європейські традиції” тощо, у мовах різних за своєю політичною традицією та історією країн, зокрема держав “старої” і “нової”, “західної” і “східної” Європи, якими є, приміром, англійська (британський варіант) та українська мови.

Актуальність вибору проблеми дослідження визначається необхідністю вивчення структурних та семантичних характеристик суспільно-політичної лексики на фоні активних глобалізаційних процесів у сучасній Європі. Важливість дослідження поглиблюється розширенням міжмовних контактів української та англійської мов наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Вивчення суспільно-політичної лексики у структурно-семантичному аспекті дає змогу визначити, які сфери політичного життя є актуальними для носіїв різних мов, а які – периферійними, встановити відмінності та спільні риси у структурно-семантичній репрезентації суспільно-політичного життя на прикладі України та Великобританії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка в рамках комплексної наукової теми кафедри перекладу та загального мовознавства “Європейські мовні картини світу в аспекті лінгвокультурології та етнолінгвістики”, затвердженої Вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (номер державної реєстрації 0105U001846, наказ МОН України № 960 від 22 грудня 2004 р., рішення Вченої ради Кіровоградського державного педагогічного університету, протокол № 5 від 27 грудня 2004 р.). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, протокол № 2 від 29 жовтня 2008 р.

Мета дослідження – виявлення особливостей суспільно-політичної лексики на прикладі української та англійської мов на лексико-семантичному та структурному рівнях; визначення загальних закономірностей і напрямів розвитку цього шару лексики досліджуваних мов у новітній період під впливом широкого спектру екстралінгвальних чинників та в процесі їх контактування.

Мета зумовила розв'язання таких **завдань**:

- 1) відмежувати суспільно-політичну лексику від інших лексичних розрядів, визначити її місце в системній організації лексики;
- 2) визначити склад і структурну організацію суспільно-політичної лексики сучасних мов на прикладі української та англійської мов;
- 3) встановити кількісне наповнення кожної зі структурних одиниць – мікрополів та лексико-семантичних груп у складі суспільно-політичної лексики;
- 4) з'ясувати спільне і відмінне у функціонуванні та розвитку суспільно-політичної лексики мов європейських країн;
- 5) виявити можливі типи лексико-семантичних відношень у складі суспільно-політичної лексики;
- 6) проаналізувати особливості суспільно-політичної лексики досліджуваних мов на рівні багатозначних слів.

Об'єктом дослідження є суспільно-політична лексика української та англійської мов, зафіксована у тлумачних словниках.

Предметом дослідження є семантичні та структурні характеристики суспільно-політичної лексики в українській та англійській мовах, які сформувалися під впливом багатьох лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників і в XXI столітті є універсальними для сучасних мов.

Матеріалом дослідження стала суцільна вибірка основного масиву лексичних одиниць суспільно-політичного змісту, який уміщено в найбільш повних сучасних україномовних та англійськомовних тлумачних словниках досліджуваних мов: Oxford Advanced Learner's Dictionary; Новий тлумачний словник української мови у трьох томах (укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко). Загальна кількість таких одиниць становить 1281 лексичну одиницю суспільно-політичної тематики в українській мові та 1495 лексичних одиниць, що мають суспільно-політичний зміст в англійській мові. Окрім того, для підтвердження універсальності певних лінгвістичних процесів залучено матеріал російської, польської, німецької мов.

Методи дослідження, застосовані в дисертації, зумовлені метою і поставленими для її реалізації завданнями. *Аналіз словникових дефініцій* залучено для визначення складу та структури лексико-семантичних полів “Суспільство. Держава”, “Політика”, “Право”, “Економіка” в українській та англійській мовах, а також для виявлення семантичних особливостей суспільно-політичної лексики в аналізованих мовах. *Компонентний аналіз* дає можливість дослідити змістовий аспект слова, представити значення як систему найменших неподільних елементів змісту. *Елементи кількісного аналізу* застосовано з метою встановлення кількісного наповнення структурних одиниць виділених лексико-семантичних полів та їх відсоткового співвідношення в досліджуваних мовах. *Зіставний метод* залучено для виявлення спільних та відмінних рис суспільно-політичної лексики в українській та англійській мовах.

Наукова новизна дослідження. Уперше здійснено спробу комплексного дослідження лексико-семантичної структури суспільно-політичної лексики мов як відображення особливостей політичного життя сучасних європейських країн (на прикладі української та англійської мов); визначено принципи структурування та виокремлено лексико-семантичні поля “Суспільство. Держава”, “Політика”, “Право”, “Економіка” в досліджуваних мовах; з’ясовано семантичні подібності та відмінності досліджуваного лексичного масиву та визначено кількісне наповнення кожної зі структурних одиниць – мікрополів та лексико-семантичних груп, що входять до складу лексико-семантичних полів; проаналізовано типи семантичних відношень у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов; виявлено універсальні риси в структурі та семантиці аналізованого шару лексики; позначено основні екстралінгвістичні чинники, що впливають на сучасну семантичну структуру суспільно-політичної лексики у європейських мовах.

Вивчення особливостей семантичної структури суспільно-політичної лексики української та англійської мов сприяє подальшому з’ясуванню

теоретичних питань загального мовознавства, семасіології, а також опрацюванню методики дослідження лексики у процесі контактування неспоріднених мов тощо. Теоретичні положення дисертації розширюють знання про принципи організації лексико-семантичних систем сучасних мов, зокрема й тих, що в свій час були під впливом різних ідеологій.

Практичне значення роботи. Одержані результати та висновки дослідження можуть бути використані в навчальному процесі вищої школи, при викладанні курсів загального мовознавства, соціолінгвістики, лексикології та порівняльної типології української та англійської мов (розділи “Лексична семантика”, “Типологія лексичних систем української та англійської мов”); у підготовці кваліфікаційних робіт, а також у лексикографічній практиці (при укладанні тлумачних словників та словників суспільно-політичної лексики). Матеріали дослідження та його окремі положення використано у практиці викладання курсів “Практика англійської мови”, “Лінгвокраїнознавство”, “Загальне мовознавство” в Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка.

Особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження отримані особисто дослідником. Статті, опубліковані в наукових виданнях, написані одноосібно.

Апробація дисертації. Окремі аспекти роботи та дисертація в цілому обговорювалися на наукових семінарах і засіданнях кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (2009 – 2012 рр.). Основні положення та результати дослідження викладено в доповідях на *одинадцяти* міжнародних наукових конференціях: “Мови і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2008 р., 2009 р., 2010 р., 2011 р.), “Взаємодія лексичної і граматичної семантики” (Київ, 2008 р.), “Наукові дослідження – теорія та експеримент ‘2008’” (Полтава, 2008 р.), “Розвиток наукових досліджень ‘2008’” (Полтава, 2008 р.), “Veda a vznik – 2008/2009” (Прага, 2009 р.), “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2009 р., 2010 р.), “Найновите постиження на європейската наука” (Софія, 2010 р.); *трьох* всеукраїнських наукових конференціях: “Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем” (Горлівка, 2009 р.), “Наука – 2010: проблеми та перспективи розвитку” (Черкаси, 2010 р.), “Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу” (Житомир, 2012 р.); *трьох* міжвузівських науково-практичних конференціях: “Філософські та соціально-гуманітарні аспекти техногенної безпеки” (Черкаси, 2011 р., 2012 р.), “Актуальні проблеми перекладознавства, зарубіжної літератури. Педагогічні студії” (Черкаси, 2012 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 9 одноосібних статей у фахових наукових виданнях із філологічних наук, та 9 тез виступів на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку використаної

літератури (298 позицій, з яких 80 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (32 позиції) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 216 сторінок. Обсяг основного тексту – 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито стан досліджуваної проблеми, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт і предмет дослідження, висвітлено наукову новизну, практичне значення здобутих результатів, описано методи та матеріал дослідження, подано інформацію про апробацію одержаних результатів і структуру роботи.

У **першому розділі** “Теоретико-методологічні засади аналізу семантичної реалізації поняття “суспільно-політична лексика” визначено суть поняття “суспільно-політична лексика”, проаналізовано відмінність між суспільно-політичною лексикою та суспільно-політичною термінологією, а також досліджено структурні характеристики суспільно-політичної лексики української та англійської мов.

У сучасному мовознавстві проблемі вивчення поняття “суспільно-політична лексика” присвячено велику кількість робіт. Однак до сьогодні серед учених існують певні розбіжності щодо тлумачення змісту цього поняття. Так, одна група лінгвістів (В. І. Акімова, Л. О. Жданова, Н. Clark, F. M. Frohock) розуміє під цим терміном “сукупність лексичних одиниць, які позначають економічні, соціальні та політичні відносини між суспільними класами”, інші вчені (Т. С. Коготкова, Лі Йонг Хі, М. Foucault) вважають, що до складу суспільно-політичної лексики, крім вищевказаних лексичних одиниць, входять усі найменування, що стосуються суспільства.

Услід за Т. Б. Крючковою, суспільно-політичну лексику визначено як особливу лексико-семантичну підсистему мови, до якої входить найбільш вживана частина суспільно-політичної термінології, назви державних, партійних та інших громадських організацій і закладів, соціальних інститутів, найменування соціальних реалій та явищ життя різних країн.

Терміни “суспільно-політична лексика” та “суспільно-політична термінологія” не мають достатньої термінологічної чіткості, спостерігаються значні розбіжності в їх трактуванні. Як стверджує Т. С. Коготкова, мовознавці не випадково, розглядаючи корпус суспільно-політичних одиниць, надають перевагу визначенню суспільно-політичної лексики, а не суспільно-політичної термінології. Це зумовлено тим, що більшість суспільно-політичних термінів є загальнозрозумілими, що пояснюється їхнім використанням у мові масової пропаганди та агітації, а також їхньою наявністю в розмовному мовленні.

У нашому дослідженні використовуємо поняття “суспільно-політична лексика”, оскільки суспільно-політична термінологія є лише частиною суспільно-політичної лексики. Суспільно-політична лексика є значно ширшим

поняттям, і вона включає до свого складу слова, що описують різні аспекти суспільно-політичної сфери.

Суспільно-політична лексика формувалася під впливом єдиних процесів. Одним із таких помітних процесів є запозичення певного поняття з однієї мови в іншу, що спостерігається в усіх східнослов'янських та германських мовах. Так, найбільшими джерелами запозичень у сфері суспільно-політичної лексики були латинська та французька мови. Прикладом латинських запозичень є такі інтернаціоналізми, як *депутат*, *республіка*, *конституція* та ін. В українській мові *депутат* має значення: лат. “Член органу державної влади, обраний виборцями”; у російській мові – лат. “Избранный группой граждан в органы власти”; у польській мові – “Członek parlamentu lub innych władz wybieralnych” (“член парламенту чи інших виборних відомств”); в англійській мові – “Member of parliament: a parliamentary representative in some countries” (“член парламенту: представник парламенту в деяких країнах”); у німецькій мові – “Eentsandter, bevollmächtigter Vertreter”, *bes.* “Mitglied einer ständischen, parlamentarischen Körperschaft bzw. einer Volksvertretung” (“уповноважений представник”, “член станового, парламентського органу, точніше народного представництва”). Яскравим прикладом запозичень у складі суспільно-політичної лексики з французької мови є слово *парламент*, яке в англійській мові має значення: “A nation's legislative body, made up of elected and sometimes nonelected representatives” (“державний законодавчий орган, до складу якого входять виборні та інколи невиборні представники”); у німецькій мові – “Aus Wahlen hervorgegangene gesetzgebende Körperschaft eines demokratischen Staates” (“утворений шляхом виборів законодавчий стержень демократичного суспільства”); у польській мові – “Naczelny organ przedstawicielski w państwie, pochodzący z wyborów powszechnych” (“головний представницький орган у державі, що бере початок із всезагальних виборів”). Укладачі українського та російського тлумачних словників указують на те, що слово *парламент* в обох мовах було запозичене з англійської мови і має такі значення: в українській мові – англ. “Законодавчий орган держави, побудований повністю або частково на виборних засадах”; у російській мові – англ. “Высший представительный орган власти”.

Суспільно-політична лексика характеризується розмитістю своїх меж, тематичною дисперсією та широтою сфери вживання. З метою систематизації мовного матеріалу виокремлено основні лексико-семантичні поля (ЛСП) досліджуваних лексичних одиниць, у межах яких здійснюється аналіз динамічних процесів у суспільно-політичній лексиці в їх кореляції із чинниками соціального характеру. Головним чинником об'єднання лексичних одиниць суспільно-політичної семантики в лексико-семантичні поля є референційна ситуація, що складається з сукупності реалій, які перебувають між собою в об'єктивному зв'язку. Назви полів передаються словами або висловлюваннями, семантика яких відповідає ситуації спілкування і темі. Відображення одиницями одного лексико-семантичного поля типових ситуацій передбачає їхню семантичну спільність.

До складу лексико-семантичного поля входять одиниці одного мовного рівня, що збігаються за будь-якою лексичною семою. Значення поля поєднує в собі дві семантичні ознаки: узагальнюючу та диференційну, яка відмежовує один член групи від інших. Об'єднання досліджуваних лексичних одиниць суспільно-політичного змісту на основі ситуативної спільності в межах політичної, ідеологічної, соціальної, правової та інших сфер суспільного життя обумовлює наявність у їхній семантичній структурі спільного компонента “сфера суспільно-політичних відносин”. Цей маркер указує на належність членів лексико-семантичного поля, що перебувають у різних семантичних зв'язках між собою, до суспільно-політичної лексики. Таким чином, можна стверджувати, що лексико-семантичне поле, до складу якого входить ряд лексичних одиниць, об'єднаних на основі логічних зв'язків, характеризується наявністю семантичних відношень між своїми членами.

У дисертації виділено лексико-семантичні поля, структурні особливості яких досліджено в українській та англійській мовах. Оскільки основу політичної лексики становлять такі ключові поняття, як *влада, держава, демократія, ідеологія, суспільство, політика, економічна діяльність, правова сфера*, то, відповідно, відокремлено такі лексико-семантичні поля, кожне з яких має досить комплексну структуру, що представлена мікрополями та лексико-семантичними групами (ЛСГ): 1. Суспільство. Держава. 2. Політика. 3. Право. 4. Економіка.

У другому розділі “**Структурно-семантичний аналіз суспільно-політичної лексики на прикладі української та англійської мов**” проведено семантичний аналіз суспільно-політичної лексики на прикладі двох мов, визначено ієрархічну структуру та кількісне наповнення лексико-семантичних полів у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов, які розглядаються як зразок мов, що контактують у сучасному глобалізованому комунікативному просторі Європи і зазнають впливу потужних інтеграційних суспільно-політичних процесів.

Структурно-семантичний аспект аналізу передбачає вивчення системних зв'язків лексики, які проявляються в об'єднанні слів за ЛСП, мікрополями та ЛСГ. Опис слів у межах ЛСП та ЛСГ створює широкі можливості для всебічного вивчення смислових зв'язків у мові.

ЛСП “**Суспільство. Держава**” наповнене лексичними одиницями, що безпосередньо стосуються державного устрою, системи державного управління. Опорні категорії “Суспільство” та “Держава”, виділення яких зумовлюється необхідністю систематизації фактичного лексичного матеріалу, зосереджуються навколо найширшого поняття “суспільство”, яке має досить розгалужену внутрішню будову і включає до свого складу велику кількість різнохарактерних структурних підсистем: політичну, економічну, соціальну, духовну, правову.

Лексико-семантичне поле “Суспільство. Держава” поділяється на два мікрополя та чотири ЛСГ: “Лексика, на позначення суспільно-політичних реалій суспільства”, “Лексика на позначення сфери міжнародних відносин”,

“Лексика на позначення назв етнічних спільнот”, “Лексика на позначення сфери глобальної екології”, “Лексика на позначення аграрної політики”, “Лексика на позначення понять і явищ минулого у суспільно-політичному житті”. У кількісному співвідношенні найбільш численним у складі аналізованого ЛСП української мови є мікрополе “Лексика на позначення суспільно-політичних реалій суспільства” – 12,81 %, а в англійській мові – мікрополе “Лексика на позначення сфери міжнародних відносин” – 12,67 %.

Семантика досліджуваних одиниць у складі аналізованого ЛСП дає змогу з’ясувати спільні та специфічні риси у структурі суспільно-політичного життя двох країн на мовному рівні. Так, **спільні** семантичні риси у складі ЛСП “Суспільство. Держава” спостерігаються в окремих значеннях слів, наприклад: Семема *незалежність* в українській мові має значення “*самостійність у міжнародних відносинах та внутрішніх справах; суверенність*”, а в англійській мові семема *independence* – це “*freedom from dependence on or control by another person, organization, or state*” (“свобода від залежності чи контролю з боку іншої особи, організації чи держави”). В англійській мові ключовими компонентами у складі аналізованої семеми є ‘свобода від залежності’, а в українській мові – ‘самостійність’, ‘суверенність’.

Специфічні риси в семантичній реалізації семем суспільно-політичного змісту в українській та англійській мовах особливо помітні на прикладах слів *державна, state*: “*державна*” в українській мові тлумачиться як “*апарат політичної влади в суспільстві*”, а в англійській мові “*state*” – це “*a country or nation with its own sovereign independent government*” (“країна чи нація зі своїм власним суверенним незалежним урядом”). Наявність у складі англійської семеми ‘*state*’ семи ‘*nation*’ можна пояснити тим фактом, що британська політика історично була більш національно спрямованою.

Семема *демократія* в українській мові вживається в значенні “*форма управління, політичний лад, при якому верховна влада належить народові*”, тоді як в англійській мові *democracy* має значення “*the free and equal right of every person to participate in a system of government, often practiced by electing representatives of the people by the majority of the people*” (“вільне і рівне право кожної людини брати участь у системі уряду через представників народу, обраних більшістю виборців”). Тобто в англійській мові ‘*демократія*’ тлумачиться не просто як форма правління, при якій влада належить народу, а саме акцентується увага на тому, що кожен громадянин має рівні права та свободи щодо участі в роботі уряду.

Цілком зрозуміло, що для політичного життя Великобританії характерні явища, або погляд на них, які відсутні в суспільно-політичному житті України. Прикладом цього можуть служити семеми ‘*colony*’, ‘*kingdom*’. Так, в англійській мові *colony* – це “*a country or area that is ruled by another country*” (“країна чи територія, якою править інша країна”), в той час як у словнику української мови *колонія* – це “*країна, яка втратила свою незалежність*”. В англійській мові *kingdom* – це “*a state or people ruled over by a king or queen*”

(“держава чи народ, якими править король чи королева”), в українській мові королівство тлумачиться як *“монархічна держава, яку очолює король або королева”*. Таким чином, у словнику української мови фіксуються й слова, які входять до загальноєвропейської політичної сфери, але не мають повної реалізації в соціальному житті українського суспільства.

ЛСП “Політика” є досить складним угрупованням менших мікрополів та ЛСГ. До складу аналізованого ЛСП входять чотири мікрополя та одна ЛСГ: “Лексика на позначення політем діяльності”, “Лексика, на позначення політем передвиборчих кампаній”, “Лексика на позначення суб’єктів політики”, “Лексика на позначення ідеологем суспільно-політичної сфери”, “Лексика на позначення соціальної стратифікації суспільства”. Найбільш численним у складі аналізованого ЛСП української мови є мікрополе “Лексика на позначення політем діяльності” – 16,45 %, а в англійській мові – мікрополе “Лексика на позначення суб’єктів політики” (19,13 %).

Спільні риси в політичній діяльності двох аналізованих країн відображено в семантичному наповненні таких семем: *вибори* в українській мові тлумачиться як *“обрання голосуванням депутатів у представницькі органи держави, службових осіб і т. ін.”*, а в англійській мові ця семема має значення *“the process of choosing somebody for some management body or of being chosen by vote”* (“процес обрання когось у певні органи управління, або бути обраним голосуванням”). Семема *опозиція* в українській мові розглядається як *“загальна назва партій, груп, які виступають проти правлячої партії, групи або проти політики уряду, а також парламентські фракції цих партій у буржуазних державах”*. У словнику англійської мови аналізована семема має схоже тлумачення: *“in a British-style parliamentary system, the political party with the largest number of seats of those not in office, officially recognized as the government’s main opponent”* (“у британській парламентській системі – політична партія, яка має найбільшу кількість голосів, що не входять до управління, вона є офіційно визнаною як головний опонент уряду”). Таку подібність у значенні аналізованої семемі в українській та англійській мовах можна пояснити спільною етимологією – семема ‘опозиція’ в обох мовах має латинське походження.

Специфічні риси політичного устрою життя України та Великобританії відображено в семантичному наповненні таких одиниць: в українській мові семема *уряд* тлумачиться як *“найвищий виконавчий та розпорядчий орган державної влади, який здійснює управління державою”*, а в англійській мові семема *government* має таке значення: *“a group of people who have the power to make and enforce laws for a country or area; a type of political system”* (“група людей, які мають повноваження ухвалювати та втілювати в життя закони для певної країни; тип політичної системи”). Проаналізувавши вищенаведені семантичні відмінності у тлумаченні значення семемі *уряд*, можна констатувати, що в обох мовах уряд розглядається як орган управління. Проте в українській мові акцентується, що уряд – це орган державної влади, тоді як в англійській мові –

група людей із владними повноваженнями. Крім того, в англійській мові ця семантична одиниця тлумачиться як “*тип політичної системи*”, а в українській мові відсутнє таке значення взагалі, що є наслідком значних відмінних рис у структурі виконавчо-розпорядчих органів державного апарату. Також у складі аналізованого ЛСП є лексико-семантичні лакуни. В англійській мові семема *lord*, що вживається як “*alternate title for a British marquess, earl, viscount, or baron*” (“змінний титул для британського маркіза, графа, віконта чи барона”), та *earl*, яка має значення “*a British nobleman of a rank above a viscount and below a marquess*” (“британський дворянин, титул якого вищий за віконта, але нижчий за маркіза”), позначають явища, властиві англійському суспільству й не притаманні українському.

ЛСП “**Право**” є важливим складником у структурі суспільно-політичної лексики української та англійської мов. Словниковий склад цього угруповання позначає сфери та форми прояву суспільного життя. Аналізоване ЛСП об’єднує у своєму складі лексико-семантичні групи, які належать до тих чи інших аспектів суспільного життя, входять до сфери діяльності держави, і, відповідно, є частиною політичного життя суспільства, але безпосередньо політики не стосуються. Так, до складу аналізованого ЛСП входять дві ЛСГ та одне мікрополе: “Лексика на позначення політико-юридичних реалій”, “Лексика на позначення міжнародних політико-правових відносин”, “Лексика на позначення соціальних процесів дезорганізації суспільного життя”.

Спільні риси у складі аналізованого ЛСП в українській та англійській мовах простежено, зокрема, на прикладах таких одиниць: семема *jurisdiction* в англійській мові тлумачиться як “*the authority to enforce laws or pronounce legal judgments*” (“повноваження втілювати в життя закони чи оголошувати рішення суду”), а в українській мові *юрисдикція* має значення “*право чинити суд, розглядати і вирішувати правові питання*”. В англійській мові семема *discrimination* тлумачиться як “*unfair treatment of one person or group, usually because of prejudice about race, ethnicity, age, religion, or gender*” (“несправедливе ставлення до особи чи певної групи, особливо через расові, етнічні, вікові, релігійні або гендерні переконання”), в українській мові ця одиниця має значення “*обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за расовою або національною належністю, політичними і релігійними переконаннями*”.

Специфічні риси семантичного наповнення ЛСП “Право” в англійській мові пов’язані з ворожістю та опозиційним ставленням до різних об’єктів, частіше інших держав: *aggression* – “*hostile action, especially a physical or military attack, directed against another person or country, often without provocation*” (“ворожі дії, насамперед фізична чи військова атака, спрямована проти іншої особи чи країни, часто без провокації”); *ambush* – “*an unexpected attack from a concealed position*” (“неочікуваний напад з прихованої позиції”). В українській мові семантичний зміст слів, що входять до складу аналізованого ЛСП, пов’язаний із протистоянням у межах однієї країни: *громадянська*

непокора – “політичний акт непослуху державній владі внаслідок моральних заперечень із метою посприяти утвердженню справедливого суспільства”; *бунт* – “стихийне повстання, заколот, заворушення, виступ, розрив, бунтація”; *заколот* – “збройний виступ ворожих державній владі сил”. Різниця в семантичному наповненні ЛСП “Право” в досліджуваних мовах відображає спрямованість політичної історії країн. Так, політика Великобританії як колоніальної держави історично була більш спрямована на приєднання території іншої держави і розширення власних кордонів за її рахунок, у той час як в Україні проблеми виникають через розподіл влади в межах самої держави.

ЛСП “Економіка” в українській та англійській мовах складається з одного мікрополя – “Лексика на позначення соціально-економічної сфери”, – яке до свого складу включає ще менші мікрополя та лексико-семантичні групи. Аналізоване ЛСП постійно розширюється за рахунок запозичень. Незважаючи на внутрішню неоднорідність одиниць, виділені в складі цього ЛСП групи демонструють ряд подібних характеристик: зверненість до відносно вузького фрагменту дійсності поєднується з тенденцією до детермінологізації, специфічна внутрішня членованість – із наявністю в кожній з груп ознак концепту влади. Численні семантичні зміни, які характерні для економічної лексики, пов’язані зі змінами в політичному та економічному житті України та Великобританії. Деякі слова набули ідеологічного забарвлення або, навпаки, втратили його. Значних змін зазнали одиниці, які вживалися на позначення реалій капіталістичної економіки, хоча вони є абсолютно нейтральними за своєю семантикою.

Так, **спільні риси** у складі аналізованого ЛСП в обох мовах відображено в семантичному наповненні такої семми, як *barter*, що в англійській мові тлумачиться як “*a system of exchanging goods and services for other goods and services rather than using money*” (“система обміну товарами чи послугами на інші товари чи послуги без використання грошей”). В українській мові ця запозичена семма актуалізує схоже значення: “*прямий безгрошовий обмін товарами чи послугами*”. Подібне семантичне наповнення в обох аналізованих мовах має семма *бюджет*, яка в англійській мові має таке значення: “*the total amount of money allocated or needed for a particular purpose or period of time*” (“загальна кількість грошей, які розподілено або потрібно для певної мети чи періоду часу”). Тлумачний словник української мови дає таке пояснення цієї одиниці: “*грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків, підприємства, установи за певний період*”.

Специфічні риси у складі ЛСП “Економіка” можна розглянути на прикладі семантичного наповнення такої семми, як ‘*ембарго*’ в українській та англійській мовах. Так, в українській мові *ембарго* – “*це засіб політичного та економічного тиску однієї держави або групи держав на іншу шляхом обмеження чи повного припинення торгово-економічних зв’язків з нею*”, тоді як в англійській мові ця семма має значення “*a government order restricting or prohibiting commerce, especially trade in a given commodity or with a particular nation*” (“розпорядження уряду, яке обмежує чи забороняє комерцію, особливо торгівлю стосовно певного

предмета вжитку чи з певною державою”). Тобто в українській мові аналізована семема має більш конкретизоване негативно забарвлене значення, яке вона набула ще в період протистояння політичних систем Сходу і Заходу, тоді як в англійській мові вона має здебільшого нейтральний характер. Необхідно зазначити, що семантичне наповнення семем у складі цього ЛСП англійської мови є ширшим, ніж української. Цей факт, на нашу думку, має дві причини: більша словникова (зокрема спеціальна, термінологічна) база англійської мови, а також більш стабільний стан економічного розвитку Великобританії порівняно з країнами, що змінили економічний устрій.

У третьому розділі “Лексико-семантичні відношення у складі суспільно-політичної лексики на прикладі української та англійської мов” визначено типи лексико-семантичних відношень у складі суспільно-політичної лексики, з’ясовано особливості суспільно-політичної лексики на рівні багатозначних слів.

Найбільш простим і універсальним є підхід, який пропонує зведення класифікації міжмовних лексико-семантичних відношень до трьох основних типів: 1) повний збіг (або еквівалентність); 2) частковий збіг: а) включення семантики, б) перетин семантики; 3) безеквівалентність.

Еквівалентними вважаються лексичні одиниці мов А (української) і Б (англійської), між якими існують відношення тотожності, наприклад: укр. *анархія* – “стан суспільства, в якому відсутні організована влада, закони, немає певних обов’язкових норм поведінки” та англ. *anarchy* – “the absence of any formal system of government in a society” (“відсутність будь-якої системи управління в суспільстві”); укр. *автократія* – “політичний режим з необмеженим, безконтрольним повновладдям однієї особи” та англ. *autocracy* – “a government in which somebody holds unlimited power” (“уряд, в якому необмежена влада належить певній особі”). Проте навіть при такому розумінні еквівалентності кількість еквівалентних слів є порівняно незначною. Якщо при аналізі лексико-семантичних відповідників у досліджуваних мовах враховувати семасіологічний, ономасіологічний та епідигматичний аспекти, кількість еквівалентних одиниць буде дорівнювати нулю.

Відношення **перетину** має місце в тих випадках, коли значення “накладаються” одне на одне, але разом з тим у них залишається елемент, який їх різнить. Лексико-семантичні відповідники, що об’єднуються в цьому типі міжмовних лексико-семантичних відношень, позначають дещо різні, проте дуже схожі за своєю природою і функціями денотати. Наприклад, в українській мові семема *вибори* має значення “обрання голосуванням депутатів у представницькі органи держави, службових осіб і т. ін.”, а в англійській мові семема-відповідник *election* тлумачиться як “the process of choosing somebody for some management body or of being chosen by vote” (“процес обрання когось у певні органи управління, або бути обраним голосуванням”). Як бачимо, у даному випадку частина значення, що співпадає – це семи ‘обрання голосуванням’, що відрізняється – семи ‘у представницькі органи держави’ в українській мові та

семи ‘у певні органи управління’ в англійській, тобто значення семемі *вибори* є більш конкретизованим в українській мові, порівняно з англійською. Таким чином, шляхом узагальнення отримуємо інформацію про особливості процедури виборів у обох державах. Цей тип міжмовних лексико-семантичних відношень має різний ступінь прояву залежно від кількості спільних сем у структурах семем, що зіставляються. Відношення перетину не належить до поширених явищ у складі суспільно-політичної лексики, однак це не знижує його важливість для аналізу.

Відношення **включення** об’єднує лексико-семантичні співвідношення, у яких семний склад слова однієї мови входить до значення слова іншої мови, маючи при цьому додаткові семантичні ознаки. Наприклад, в українській мові *шовінізм* означає “крайній вияв націоналізму, що пропагує національну винятковість, ненависть до інших національностей, розпалює ворожнечу між країнами й народами”, а в англійській мові *chauvinism* тлумачиться як “unreasoning, overenthusiastic, or aggressive patriotism” (“надмірний, інколи навіть агресивний патріотизм”). В обох тлумаченнях, незважаючи на відмінності в обсязі компонентів значень слів, мова йде про одне й те саме явище. Однак український відповідник містить семи, які дають більш розгорнену характеристику позначуваного поняття порівняно з англійським відповідником. Таким чином, можна зробити висновок про те, що у словниках різних мов виявляється різне лексикографічне наповнення при описі значень одного і того самого предмета чи поняття. Це можна пояснити тим, що укладачі часом звертають увагу лише на певні ознаки, що вважають найважливішими. Зазначені відмінності зустрічаються в різних мовах і поширюються на різні прошарки лексики, зокрема й на суспільно-політичну лексику української та англійської мов.

Відношення **безеквівалентності** властиве словам, семантика яких співвідноситься з позначенням специфічних для певної культури реалій. Існування подібних найменувань у складі суспільно-політичної лексики дає підстави розрізняти тут безеквівалентну лексику в широкому значенні слова – таку, яка не має прямих однослівних еквівалентів в іншій мові, та слова-реалії як значну частину безеквівалентної лексики, що служать для позначення унікальних для національної культури понять. Наприклад, в українській мові безеквівалентними є такі семемі, як *бандерівці* – “так називали в радянській ідеології, починаючи із 40-х років, усіх учасників українського націоналістичного руху – членів ОУН, їхніх прихильників, вояків УПА та ін.”; *болото* – “про соціальні прошарки, суспільні групи, для яких характерна відсутність активності, ініціативи”; *застій* – “відсутність розвитку, затримка в чомусь”, а в англійській мові безеквівалентними є такі семемі, як *backbencher* – “a junior member of the lower house of a legislative assembly who is not a government minister or an official Opposition spokesperson” (“молодший член нижньої палати законодавчої асамблеї, який не є урядовцем чи офіційним представником опозиції”); *earl* – “a British nobleman of a rank above a viscount

and below a marquess” (“британський дворянин, чиє звання є вищим за віконта та нижчим за маркіза”) тощо.

Окремий аналіз багатозначних слів суспільно-політичної тематики зумовлений як кількістю семем лексеми, так і ієрархією лексико-семантичних варіантів у структурі багатозначних слів, що досліджувалися. Розглядаються передусім такі відповідники, які в першому наближенні видаються однаковими за семантикою, але в яких насправді цього немає.

Прикладом слів, у семантичній структурі яких склад та ієрархія лексико-семантичних варіантів не збігаються в українській та англійській мовах, є лексема *націоналізм* та *nationalism*. Основним значенням слова *націоналізм*₁ в українській мові є “ідеологія й політика, яка проповідує зверхність національних інтересів над загальнолюдськими, панування однієї нації за рахунок пригнічення іншої, розпалює національну ворожнечу”. В англійській мові воно відповідає значенню: *nationalism*₃ (“*excessive or fanatical devotion to a nation and its interests, often associated with a belief that one country is superior to all others*” – “надмірна чи фанатична відданість інтересам нації, яка часто асоціюється з думкою про те, що одна країна є кращою за інші”), а відповідно, українське *націоналізм*₂ (“*рух, спрямований на боротьбу за незалежність нації, народу проти іноземних гнобителів*”) відповідає англійському *nationalism*₁ (“*the desire to achieve political independence, especially by a country under foreign control or by people with a separate identity and culture but no state of their own*” – “бажання досягти політичної незалежності, особливо країною, що знаходиться під чужоземним контролем, або людьми, які мають власну неповторність та культуру, але не мають власної держави”). Необхідно вказати, що значення української лексеми *націоналізм*₃ (“*рух за збереження і розвиток національних традицій, культури, мови, літератури, мистецтва і т. ін.; патріотизм*”) взагалі не співвідноситься із жодним із значень англійської лексеми. Те саме відбувається з іншим значенням англійської лексеми *nationalism*₂ (“*proud loyalty and devotion to a nation*” – “горда вірність та відданість нації”), яке також не має свого відповідника у складі української лексеми. Таким чином, між цими лексичними одиницями в українській та англійській мовах встановлюються зв’язки, які ілюструє рис. 1.

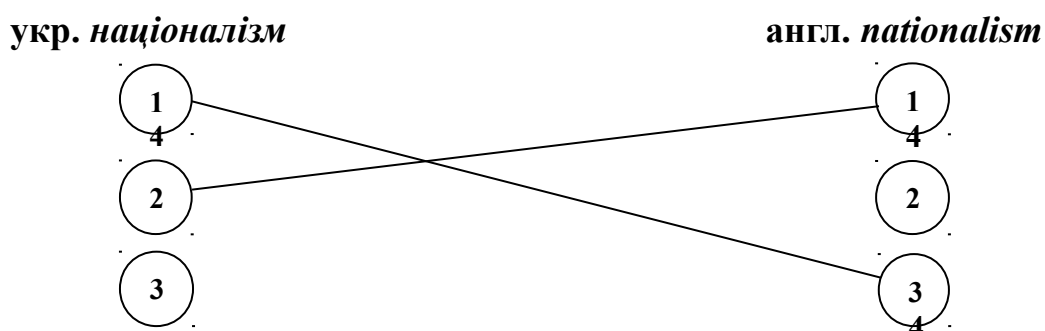

Рис. 1. Зіставлення багатозначних слів укр. *націоналізм* та англ. *nationalism* за складом та ієрархією лексико-семантичних варіантів

Загалом структура багатозначних слів суспільно-політичної тематики відзначається більшою розгалуженістю в мовах країн із давніми політичними традиціями, наприклад в англійській, порівняно із мовами “політично молодих” країн, зокрема українській. Специфічною в досліджуваних мовах є структурація семем, що пояснюється особливостями історичного формування значень, культурологічними та ментальними чинниками тощо.

ВИСНОВКИ

Аналіз опрацьованого практичного та теоретичного матеріалу дає змогу зробити такі висновки.

Вивчення суспільно-політичної лексики становить помітний лінгвістичний інтерес, оскільки цей шар лексики відображає одну з важливих для сучасного суспільства сфер життя – політичну. У дослідженні суспільно-політичну лексику визначено як особливу лексико-семантичну підсистему мови, до якої входить найбільш вживана частина суспільно-політичної термінології, назви державних, партійних та інших громадських організацій, найменування соціальних реалій та явищ життя різних країн тощо. Незважаючи на значну кількість лінгвістичних розвідок, присвячених дослідженню суспільно-політичної лексики, до цього часу відсутні єдині критерії щодо виділення складу та меж суспільно-політичної лексики і суспільно-політичної термінології. У дисертаційному дослідженні використовується поняття “суспільно-політична лексика”, оскільки вона є ширшим поняттям і включає до свого складу слова, що описують різні аспекти суспільно-політичного життя суспільства.

З метою систематизації мовного матеріалу відповідно до сфери вживання виокремлено основні лексико-семантичні поля досліджуваних лексичних одиниць: “Суспільство. Держава”, “Політика”, “Право”, “Економіка”, – кожне з яких має досить комплексну структуру, що представлена мікрополями та лексико-семантичними групами. Кількісні та якісні характеристики, виявлені при аналізі лексико-семантичних полів суспільно-політичної лексики української та англійської мов, дозволили визначити спільні і специфічні риси в семантичній структурі цього пласта лексичної системи досліджуваних мов.

У результаті дослідження лексичного наповнення семантичних полів суспільно-політичної лексики встановлено, що більш численними в досліджуваних мовах є ЛСП “Політика” (54,4 % від загальної кількості відібраних одиниць української мови та 46,8 % одиниць в англійській мові) та ЛСП “Суспільство. Держава” (30,6 % одиниць в українській мові та 27,7 % одиниць в англійській мові). Меншими за кількісним наповненням є ЛСП “Право” (8,5 % одиниць від загальної кількості вибірки в українській мові та 16,9 % одиниць в англійській мові) та ЛСП “Економіка” (6,5 % одиниць в українській мові та 8,6 % одиниць в англійській мові).

Семантика досліджуваних одиниць лексичної системи аналізованих мов має значну кількість відмінних рис, які насамперед зумовлюються

відмінностями у суспільно-політичному устрої обох держав, але поряд з цим структура досліджуваних лексико-семантичних одиниць має багато спільного. Таку спільність можна пояснити об'єднанням ідеологій у ХХІ ст., зменшенням впливу етнічного компонента на політичне життя обох держав, спільною етимологією суспільно-політичної лексики в українській та англійській мовах, загальним напрямом розвитку України та Великобританії в останні роки ХХ ст., загальнолюдськими цінностями, загальноєвропейською історією, а також запозиченням з англійської мови в українську.

Під час аналізу типів семантичних відношень лексичних одиниць у складі суспільно-політичної лексики за даними лексикографічних джерел з'ясовано, що повної тотожності між ними в досліджуваних мовах немає. Семантична близькість слів визначається ступенем їх еквівалентності. Категорію еквівалентності застосовано щодо тих міжмовних лексико-семантичних відповідників, які мають максимальний збіг за складом і змістом семантичних ознак, що належать до структури їхніх лексичних значень. При дослідженні складу безеквівалентної лексики, що належить до аналізованих лексико-семантичних полів, розглянуто реальну специфіку слів, які є лише в одній із досліджуваних мов. У відношенні перетину за даними лексикографічних джерел слова відрізняються за обсягом і змістом компонентів їхніх значень, хоча мова йде про один і той самий предмет. Поєднання додаткових сем кожної із семем, кількість яких у конкретних випадках може бути більшою або меншою в словах-відповідниках, розширює уявлення про певні особливості функціонування суспільно-політичної системи сучасних країн.

Структура багатозначних слів суспільно-політичного змісту виокремлюється більшою розгалуженістю в англійській мові порівняно з українською. Формування структури значень полісемічних слів в обох мовах підпорядковане загальним принципам смислових переносів за схожістю, суміжністю зовнішнього вигляду, функціями тощо, тобто має певний універсальний мовний характер.

Модель дослідження суспільно-політичної лексики (у тому числі з метою порівняльного аналізу) може бути використана для вивчення інших тематичних шарів лексико-семантичних систем української та англійської мов, а також для дослідження лексики різних мовних сфер інших мов.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

Статті в наукових часописах:

1. Снісаренко Я. С. Контрастивна лексикологія: проблеми та завдання / Я. С. Снісаренко // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – № 11 (31). – С. 28 – 36.

2. Снісаренко Я. С. Контрастивний аналіз лексико-семантичних систем: погляд на стан проблеми / Я. С. Снісаренко // Наукові записки. Серія “Філологічні науки” : [зб. наук. праць]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 75, Ч. 1. – С. 186 – 189.

3. Снісаренко Я. С. Мовна картина світу як результат пізнання об'єктивної дійсності / Я. С. Снісаренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Я. Плющ]. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 4. – С. 355 – 359.

4. Снісаренко Я. С. Організація лексико-семантичного поля “Політика” у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. – № 7. – С. 276 – 280.

5. Снісаренко Я.С. Порівняльний аналіз багатозначних слів на прикладі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я.С. Снісаренко // Вісник Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки. – Житомир, 2012. – Вип. 62. – С. 214 – 219.

6. Снісаренко Я. С. Семантичний аналіз суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Наукові записки. Серія “Філологічні науки” : [зб. наук. праць]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89, Ч. 3. – С. 204 – 209.

7. Снісаренко Я. С. Семантичні еквіваленти суспільно-політичної лексики англійської та української мов / Я. С. Снісаренко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2009. – № 5. – С. 219 – 223.

8. Снісаренко Я. С. Суспільно-політична лексика: проблеми визначення та вивчення / Я. С. Снісаренко // Наукові записки. Серія “Філологічні науки” : [зб. наук. праць]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 81, Ч. 4. – С. 31 – 35.

9. Снісаренко Я. С. Характеристика типів семантичних відношень у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Наукові записки. Серія “Філологічні науки” : [зб. наук. праць]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 95, Ч. 2. – С. 277 – 282.

Тези доповідей на конференціях:

10. Снісаренко Я.С. Відношення еквівалентності у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я.С. Снісаренко // Філософські та соціально-гуманітарні аспекти техногенної безпеки : IV міжнар.-практ. конф., 5 – 6 квітня 2012 р. : матеріали. – Черкаси : АПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2012. – Ч. II. – С. 83 – 85.

11. Снісаренко Я.С. Відношення перетину у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я.С. Снісаренко // Актуальні проблеми перекладознавства, зарубіжної літератури. Педагогічні студії : міжвуз. наук.-практ. конф., 28 березня 2012 р. : тези доп. – Черкаси : СУЕМ, 2012. – С. 22 – 24.

12. Снісаренко Я. С. Вплив англійської мови на формування суспільно-політичної лексики української мови / Я. С. Снісаренко // Вісник студентського

наукового товариства Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених [“Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різномовних систем”], (Горлівка, 14 травня 2009 р.). – Горлівка : Вид-во ГДППМ, 2009. – Вип. 17. – С. 47 – 50.

13. Снісаренко Я. С. Деякі проблеми дослідження суспільно-політичної лексики / Я. С. Снісаренко // Розвиток наукових досліджень ‘2008 : матеріали четвертої міжнар. наук.-практ. конф., 24 – 26 листопада 2008 р. – Полтава : Вид-во “Інтерграфіка”, 2008. – Т. 11. – С. 83 – 85.

14. Снісаренко Я. С. До історії вивчення поняття “суспільно-політична лексика” / Я. С. Снісаренко // Veda a vznik – 2008/2009 : materialy IV mezinarodni vedecko-practicka konference – Dil 13. Filologicke vedy. – Praha : Publishing House “Education and Science” s.r.o. – P. 40 – 42.

15. Снісаренко Я. С. Запозичення у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Найновите постиження на європейската наука – 2010 : матеріали за 6-а міжнародна научна практична конференция. – София : “Бял ГРАД-БГ” ООД, 2010. – Т. 16. Филологічни науки. Психология и социология. – С. 38 – 40.

16. Снісаренко Я. С. Семантичні відношення у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Філософські та соціально-гуманітарні аспекти техногенної безпеки : III міжвуз. наук.-практ. конф., 7 – 8 квітня 2011 р. : матеріали. – Черкаси : АПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2011. – Ч. II. – С. 138 – 142.

17. Снісаренко Я. С. Специфіка використання методів зіставного дослідження при контрастивному аналізі лексико-семантичних систем / Я. С. Снісаренко // Наукові дослідження – теорія та експеримент ‘2008 : матеріали четвертої міжнар. наук.-практ. конф., 19 – 21 травня 2008 р. – Полтава : Вид-во “Інтерграфіка”, 2008. – Т. 7. – С. 59 – 61.

18. Снісаренко Я. С. Структурна характеристика суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Наука – 2010 : проблеми та перспективи розвитку : Всеукр. наук.-практ. конф. : тези виступів та доп., 22 – 23 квітня 2010 р. : у 2 т. – Черкаси : СУЕМ, 2010. – Т. 2. – С. 141 – 142.

АНОТАЦІЯ

Снісаренко Я. С. Суспільно-політична лексика у структурно-семантичному аспекті. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” МОНмолодьспорту України, Одеса, 2012.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей лексико-семантичної структури суспільно-політичної лексики на прикладі української та англійської

мов. У роботі визначено принципи структурування суспільно-політичної лексики та виокремлено чотири лексико-семантичні поля: “Суспільство. Держава”, “Політика”, “Право”, “Економіка” в українській та англійській мовах, кожне з яких має досить складну внутрішню будову. Семантико-ідеографічна репрезентація досліджуваного лексичного масиву, його якісний та кількісний аналіз дав змогу з’ясувати характерні особливості суспільно-політичного життя України та Великобританії. У роботі встановлено типи лексико-семантичних відношень лексичних одиниць суспільно-політичного змісту та з’ясовано особливості досліджуваної лексики на рівні багатозначних слів.

Ключові слова: суспільно-політична лексика, суспільно-політична термінологія, лексико-семантичне поле, мікрополе, лексико-семантична група, структурно-семантичний аналіз.

АННОТАЦІЯ

Снисаренко Я. С. Общественно-политическая лексика в структурно-семантическом аспекте. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского” Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, Одесса, 2012.

Диссертация посвящена исследованию особенностей лексико-семантической структуры общественно-политической лексики на примере украинского и английского языков.

В работе определены принципы структурирования общественно-политической лексики и выстроены четыре лексико-семантических поля “Общество. Государство”, “Политика”, “Право”, “Экономика” в украинском и английском языках. Особенностью лексико-семантического поля есть то, что оно выделяется на основе логического деления более широкого понятия, но вместе с тем является собственно языковым делением представлений человека о субъективной реальности. Лексико-семантическое поле – это оптимальная модель семантических отношений с учетом системы категорий познания, что является важным при исследовании языковых контактов. Структурно-семантический анализ общественно-политической лексики, которая исследуется в пределах четырех лексико-семантических полей, её качественный и количественный анализ дал возможность определить, какие характеристики являются более свойственными для общественно-политической жизни Украины и Великобритании. Составные компоненты анализируемых лексико-семантических полей являют достаточно сложную систему микрополей и лексико-семантических групп. Построение этой системы осуществляется путем распределения всего количества лексических единиц, которые имеют общественно-политическое значение, на микрополя и лексико-семантические

группы по признакам общности компонентов значения на одной ступени распределения.

В диссертации также определены семантические особенности общественно-политической лексики в украинском и английском языках; установлены типы лексико-семантических отношений лексических единиц, а также исследованы особенности анализируемой лексики на уровне многозначных слов. Общественно-политическая лексика характеризуется следующими типами межъязыковых лексико-семантических отношений: 1) полное совпадение (или эквивалентность); 2) частичное совпадение: а) включение семантики, б) пересечение семантики; 3) несовпадение (или безэквивалентность). Крайними проявлениями межъязыковых лексико-семантических отношений являются полное совпадение – эквивалентность и полное несовпадение – безэквивалентность. Категория эквивалентности используется исключительно относительно таких межъязыковых лексико-семантических соответствий, которые имеют максимальное совпадение по составу и содержанию семантических признаков, формирующих структуру их лексических значений. При исследовании состава безэквивалентной лексики, которая входит в структуру анализированных лексико-семантических полей, во внимание берется реальная специфика слов, которые отсутствуют в одном языке и присутствуют в другом. Формирование структуры многозначных слов в языках подчинено общим принципам смысловых переносов по совпадению внешнего вида, функций и т.д. В разных значениях многозначных слов всегда находятся объединительные семантические признаки, общие и для отсутствующих в других языках значений сравниваемых лексем. В разных языках одинаковые семы просто используются для формирования значений слов.

Ключевые слова: общественно-политическая лексика, общественно-политическая терминология, лексико-семантическое поле, микрополе, лексико-семантическая группа, структурно-семантический анализ.

SUMMARY

Snisarenko Y. S. Socio-political lexis in structural and semantic interpretation. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology, speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” of the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine, Odesa, 2012.

The dissertation focuses on lexical semantic, structural peculiarities of the socio-political lexis on the basis of the Ukrainian and English languages. The paper defines the modes structuring of the socio-political lexis and builds the lexical semantic fields “Society. State”, “Politics”, “Law”, “Economics” in the Ukrainian and English languages. Semantic ideographical representation of socio-political lexis, its qualitative and quantitative analyses resulted in establishing common and distinctive features in the lexical semantic interpretation of the socio-political life of

Ukraine and Great Britain. The thesis has also revealed the types of lexical semantic correlation between lexical units of socio-political lexis and disclosed peculiarities of the analyzed lexis at the polysemantic word level.

Key words: socio-political lexis, socio-political terminology, lexical semantic field, microfield, lexical semantic group, structural and semantic interpretation.

Підписано до друку 14.08. 12. Формат 60x90 1/16.
Папір офсетний. Друк офс. Гарнітура «Таймс».
Умовн. друк. арк. 1,9. Обкл.-вид. арк. 1,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 357

Видавець Чабаненко Ю.А.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
серія ДК № 18 11.08.2004 р.
Україна, м. Черкаси, вул. О.Д.ича, 39, тел. (0472) 56-46-66